

Wprowadzenie: W stronę cyfrowej dydaktyki akademickiej

Technologie informatyczne, informacyjne, informacyjno-komunikacyjne, sieciowe i niezliczone elektroniczne narzędzia informatyczne, opierające swoje działanie na cyfrowym dostępie do globalnych źródeł informacji i komunikacji, na stałe zagościły w rzeczywistości XXI wieku. Co więcej, pod koniec drugiego dziesięciolecia naszego wieku trudno wyobrazić sobie obszar życia społecznego, który nie byłby związany z technologiami i zjawiskami sieciowymi. Różnica między „światem analogowym”, który znaliśmy do końca XX wieku, a „światem cyfrowym”, w którym żyjemy obecnie, przywodzi na myśl rozróżnienie między paleolitycznym światem koczowniczym i zbierackim a „nowoczesnym” neolitycznym światem rolników i hodowców. Rzecz jednak w tym, że rewolucja neolityczna zajęła ludzkości około 6000 lat, zaś rewolucja cyfrowa obejmuje lat kilkadziesiąt...¹. Trafnie konstatuje Marek Sokołowski we wstępie do wydanego w roku 2014 tomu *Oblicza Internetu. Sieciowe dyskursy. (Roz)poznawanie cyfrowego świata*:

Pojawienie się Internetu i nowych mediów społecznościowych przyniosło nie tylko nowy obszar badań społecznych, kulturowych, językowych, ekonomicznych, prawnych, ale też wymusiło powstanie nowych koncepcji wielu, dotychczas tradycyjnych, nauk, które musiały dostosować swoją metodologię badań do nieznanymi wcześniej wyzwań, jakie wywołał dynamiczny rozwój Sieci.²

Wszystkie fazy wprowadzania nowych technologii do nauczania pręcej czy później dochodziły do etapu, w którym poddawane były krytyce, a ich zakładana wysoka efektywność i pozytywny wpływ na proces kształcenia zostawały podważone. Również sami uczniowie, a w ślad za nimi nauczyciele, tracili zainteresowanie nowymi narzędziami, a motywacja do ich wykorzystywania (tak przecież istotna w procesie kształcenia – o czym wielokrotnie będzie mowa w tej książce,) znacząco się zmniejszała. Z dzisiejszej perspektywy cyfrowego i sieciowego społeczeństwa wieku XXI warto zauważyć, że większość tych zjawisk dotyczyła mediów tradycyjnych (analogowych) i znaczna grupa problemów z tego wdrażania wynikających związana była z ich specyfiką (wielość narzędzi, skomplikowane użytkowanie, kłopotliwe magazynowanie nośników,

¹ Zob. W. Hensel, S. Tabaczyński, *Rewolucja neolityczna i jej znaczenie dla rozwoju kultury europejskiej*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1978.

² *Oblicza Internetu: sieciowe dyskursy: (roz)poznawanie cyfrowego świata*, red. M. Sokołowski, Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Elblągu, Elbląg 2014, s. 8.

zużywanie się sprzętu i nośników itd.). Wraz z upowszechnieniem się nowych mediów cyfrowych ich obecność w dydaktyce nie tylko istotnie zmieniła sposoby dystrybucji i wykorzystywania, ale także spowodowała pojawienie się grupy nowych problemów związanych już tylko z ich specyfiką. Oczywisty z dzisiejszej perspektywy (a niewyobrażalny jeszcze kilka lat temu) jest powszechny dostęp dzieci i młodzieży do narzędzi cyfrowej komunikacji, dzięki którym świat szkoły staje się taką samą otwartą przestrzenią komunikacyjną jak świat poza szkołą. W trakcie zajęć dydaktycznych młodzi ludzie nie tylko korzystają z Internetu w celu pozyskania informacji przydatnych do zajęć, ale też (i chyba jest to częstsze i bardziej „naturalne” zastosowanie) komunikują się z innymi osobami poprzez komunikatory lub portale społecznościowe³. Zajęcia mogą być rejestrowane (w różnych celach), a efekty nagrań z łatwością stają się dobrem społecznym dzięki opublikowaniu ich w popularnych serwisach wideo. Nauczyciele są oceniani na specjalnie w tym celu utworzonych portalach lub opatrywani komentarzami na zamkniętych grupach w serwisach społecznościowych.

Świat kultury cyfrowej, a zwłaszcza gier komputerowych i powiązanej z nim branży filmowej, w coraz większym stopniu się globalizuje, ujednociając nie tylko gusta, ale i oczekiwania młodych ludzi. Te wszystkie zjawiska są wspólne pokoleniowo dla roczników uczniów i studentów urodzonych po roku 1990 (wychowanych nie tylko w kulturze audiowizualnej i sieciowej, ale również nowej rzeczywistości społecznej) i sprawiają, że w dzisiejszych realiach cyfrowej rzeczywistości natychmiastowej i globalnej komunikacji powinno się mówić nie tylko o pedagogice mediów, lecz, ściślej, o **pedagogice mediów cyfrowych**. Warto jednocześnie zaznaczyć, że media tradycyjne nie zniknęły (i nie znikną) z obszaru edukacji; nadal znajdują, a, ze względu między innymi na swoją prostotę i ściśle powiązanie z realnym światem, znajdować będą w przyszłości istotne miejsce we wspieraniu procesu dydaktycznego.

Urządzenia techniczne wprowadzane były najczęściej do przestrzeni edukacji na zasadach odgórnej modernizacji technologicznej, która oznaczała mniej lub bardziej masowe wyposażanie szkół i uczelni w urządzenia z założeniem, że sam ten fakt powodować będzie podniesienie jakości i efektywności kształcenia. Najczęściej o stopniu nowoczesności kształcenia świadczyć miał przede wszystkim stopień nasycenia nowoczesnym sprzętem, nie zaś względy merytoryczne czy finansowe. Tak realizowana modernizacja bardzo rzadko związana była z poprzedzającymi inwestycjami analizą efektywności danych narzędzi – szczególnie w relacji do ich wysokich zazwyczaj kosztów. Znamienne jest, że stopień komputeryzacji, usieciowienia lub cyfryzacji szkolnictwa opisuje się najczęściej w formie suchych rachunkowych danych podających liczbę za-

³ Wiele szkół wprowadziło zakaz używania przez uczniów cyfrowych urządzeń telekomunikacyjnych, rejestrujących oraz mobilnych urządzeń multimedialnych (np. smartfonów). Z problemem tym spotykamy się także na Uniwersytecie, jednak w znacznie mniejszym zakresie. Sprawę umożliwia też fakt dobrowolności uczestnictwa w zajęciach, co znacznie ułatwia na przykład wyproszenie osoby zakłócającej zajęcia. To jasno uwidacznia problem, jaki ze świadomym korzystaniem z technologii cyfrowych mają dzieci i młodzież, nie potrafiący uświadomić sobie niestosowności swoich zachowań związanych z nadmiernym korzystaniem z urządzeń.

kupionych urządzeń, podłączonych do sieci szkół, przeszkolonych nauczycieli, które, niczym w handlowej obrachunkowości, informują jedynie, że coś „wydano”, „zakupiono”, „zamontowano”. Tak rozumiany proces modernizacji „ilościowej” w niewielkim tylko stopniu przekłada się na modernizację „jakościową”, opisywaną konkretnymi kompetencjami i umiejętnościami związanymi z efektywnym, celowym oraz pragmatycznym wykorzystaniem narzędzi cyfrowych⁴.

W ciągu ostatnich dwudziestu lat szczegółowej analizie poddano nie tylko sposób oddziaływania nowoczesnych technologii na uczące się dzieci i młodzież, ale także skrupulatnie przebadano relacje społeczne (a raczej ich zaburzenia) tworzące się podczas funkcjonowania młodych ludzi w cyberprzestrzeni, a, tym samym, coraz rzadsze funkcjonowanie w rzeczywistości realnej. Obserwacje psychologów wskazują na niezwykle silnie uzależniający wpływ nowych mediów (zwłaszcza gier komputerowych) na psychikę młodych ludzi. Zaburzeniom ulegają nie tylko szeroko pojmowane relacje społeczne, ale także rodzinne lub koleżeńskie młodych ludzi. Skrajna forma tego typu zaburzeń określana jest mianem **cyfrowej demencji** i diagnozowana jest przez psychiatrów dopiero od pierwszego dziesięciolecia XXI wieku⁵. Wraz z postępami badań neurobiologów dowiedzieliśmy się więcej o destrukcyjnym wpływie mediów cyfrowych na zdolności komunikacyjne, koncentrację, zdolności zapamiętywania, zdolności oceny, a co za tym idzie – na zdolności do uczenia się dzieci i młodzieży. Coraz częściej zauważa się zmianę tego, co wcześniej nazywane było tradycyjnym dzieciństwem, a dzisiaj jest tylko etapem w użytkowaniu technologii. Dzieci i młodzież stają się współcześnie takimi samymi użytkownikami nowych urządzeń i usług (a tym samym klientami promujących je korporacji technologicznych) jak osoby dorosłe. Psychologowie i seksuolodzy od wielu lat donoszą o niezwykle wczesnej inicjacji emocjonalno-seksualnej dzieci w sieci Internet (nazywanych potocznie „sieciakami”⁶), a poprzez narzędzia komunikowania się bezpośredniego (czaty, wideoczaty, telefony) uprawiających ryzykowne zachowania

⁴ W trakcie prowadzonych przeze mnie w roku 2006 badań ankietowych wśród nauczycieli języka polskiego w liceach respondentki (były to bowiem wyłącznie kobiety) skarżyły się, że mimo posiadania przez szkołę pracowni komputerowej lub specjalistycznych urządzeń są „odgradzane” od tych urządzeń przez szkolnych informatyków w obawie przed ich uszkodzeniem. Jak opisywała ten fakt jedna z nauczycielek „informatyk stwierdził żartobliwie, że kto jak kto, ale polonistka na pewno nie będzie umiała wykorzystać komputera”. Z podobną „nadopiekuńczością” (w jakimś sensie racjonalną, biorąc pod uwagę wartość znajdującego się pod opieką pracowników technicznych sprzętu) spotykałem się osobiście, pracując już na Uniwersytecie, gdy zarówno sprzęt przenośny, jak i dostęp do pracowni komputerowych przydzielane były w bardzo wyjątkowych sytuacjach. Jedne z pierwszych prowadzonych przeze mnie zajęć, pod nazwą „Technologie informatyczne w pracy nauczyciela”, prowadziłem, nie mając dostępu do pracowni komputerowej i posiłkując się prywatnym komputerem przenośnym. Sytuacja ta zasadniczo zmieniła się wraz ze stopniowym upowszechnieniem się urządzeń na stałe zainstalowanych w salach dydaktycznych oraz zwiększeniem się liczby komputerów przenośnych dostępnych pracownikom (patrz uwagi dotyczące modernizacji dydaktyki na WFPIK UAM w ramach funduszy PO KL w podrozdziałach 2.4.1 oraz 6.1).

⁵ Zob. M. Spitzer, *Cyfrowa demencja. W jaki sposób pozbawiamy rozumu siebie i swoje dzieci*, Dobra Literatura, Słupsk 2013, s. 69.

⁶ www.sieciaki.pl, dostęp: 13.05.2017.

w świecie rzeczywistym⁷. Coraz częściej zauważa się, że te tak wcześniej promowane kompetencje cyfrowe (lub raczej najprostsze sprawności informatyczne) nie służą niczemu więcej niż tylko zdobyciu umiejętności biegłej obsługi urządzeń i aplikacji zapewniających najprostszą rozrywkę. Te wszystkie sygnały powodują, że współcześnie z nieco większym dystansem patrzy się na stosowanie technologii w nauczaniu, a nawet, za niemieckim neurobiologiem Manfredem Spitzerem, postuluje się wprowadzenie istotnych ograniczeń w dostępie dzieci i młodzieży do technologii cyfrowych⁸.

W przypadku interesującej nas najbardziej grupy osób uczących się, czyli studentów (a więc osób już dorosłych), wymienione wyżej zagrożenia stanowią znacznie mniejsze niebezpieczeństwo – w pewnym stopniu niwelowane przez ich większy dystans do nowych technologii⁹. Powyższe niepokojące skutki oddziaływania nowych mediów i technologii cyfrowych na dzieci i młodzieży wymienia się w tym kontekście nieprzypadkowo, gdyż absolwenci kierunku, którego dotyczy ta praca, w dużej części staną

⁷ Firma informatyczna Symantec, zajmująca się między innymi bezpieczeństwem w sieci, podawała już w roku 2009, że wśród 100 najczęściej wyszukiwanych przez dzieci słów (lub odniesień) na 4. miejscu znajdowało się słowo „sex”, na 6. miejscu słowo „porn”, a inne odniesienia, dotyczące seksualności, pornografii lub anatomii, znalazły się na pozycjach 28., 72., 86., 88., 89., 91., 92., 94., oraz 95. http://readwrite.com/2009/08/12/the_top_100_search_terms_queried_by_kids/, dostęp: 13.05.2017. Por. *Jak chronić dzieci przed wykorzystywaniem seksualnym? Poradnik dla rodziców i profesjonalistów*, Fundacja Dzieci Niczyje, Warszawa 2010, http://www.zlydotyk.pl/tl_files/Broszury/Jak%20chronic%20dzieci-OST.pdf, dostęp: 13.05.2017.

⁸ „Tymczasem dysponujemy wynikami badań, które w znacznej mierze potwierdzają istnienie negatywnego wpływu technologii informacyjnych na edukację. Badania kontrolne wyników nauczania z komputerem i bez niego wykazują, że uczniowie korzystający z komputerów uczą się gorzej”. Cytat za M. Spitzer, *Cyfrowa demencja...*, s. 76. W innej ze swoich książek, *Jak uczy się mózg*, niemiecki badacz jednoznacznie przestrzega przed wykorzystywaniem komputerów w pracy dydaktycznej z młodszymi dziećmi i wskazuje, że pierwszym momentem właściwym dla wprowadzenia nowoczesnych technologii jest dopiero szkoła średnia. M. Spitzer, *Jak uczy się mózg*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 288–291.

⁹ O wzroście wraz z wiekiem świadomości cyfrowej oraz związanych z technologiami zagrożeniach pisało wielu badaczy (między innymi wspomniany wcześniej Manfred Spitzer). W najnowszej literaturze znajdziemy również informacje o powiększającej się grupie ludzi deklarujących duży dystans do technologii lub nawet niechęć do korzystania z jej „dobrodziejstw” z fobiami technologicznymi włącznie (por. M. Żylińska, *Neurodydaktyka*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013, s. 194). Ciekawą grupę stanowią ludzie określane mianem „Ambivalent Networkers”, którzy jednocześnie nie potrafią żyć bez technologii cyfrowych oraz wyrażają zaniepokojenie faktem, że ich życie jest zdominowane przez urządzenia i usługi cyfrowe (zob. J. Horrigan, *Ambivalent networkers*, „Pew Research Center”, 2009, 25.03, <http://www.pewinternet.org/2009/03/25/ambivalent-networkers/#>, dostęp: 15.05.2017. W ramach prowadzonych przeze mnie od roku 2009 corocznych badaniach kompetencji informatycznych studentów pierwszego roku na kierunku filologia polska na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu pytam respondentów o subiektywny stosunek do technologii cyfrowych oraz ocenę wpływu technologii na ich życie codzienne. W każdym kolejnym roku badań o kilka procent zwiększa się grupa osób postrzegających nowe technologie negatywnie (lub jako zagrożenie) wraz z jednoczesnym zmniejszaniem się grupy studentów postrzegających technologie jednoznacznie pozytywnie. W ostatnich dwóch badaniach (2016 i 2017) ujawniła się grupa osób, które nie potrafiły udzielić jednoznacznej odpowiedzi na zadane pytanie (nawiązując do wymienionej wyżej pracy Horrigan – reprezentujących „ambivalent students”). W związku z tym do ankiety dodana została opcja odpowiedzi „Technologie mają jednocześnie pozytywny i negatywny wpływ na życie ludzi”.

się nauczycielami cyfrowych dzieci. W związku z tym w trakcie ich kształcenia należy bezwzględnie mieć na uwadze fakt, że prędzej czy później staną przed zawodowym wyborem związanym z byciem „bardziej za” czy może raczej „bardziej przeciw” nowym technologiom, a tym samym praktycznym sposobem ich wykorzystywania w pracy z cyfrowymi uczniami. Nowoczesne kształcenie polonistów powinno uwzględniać ten przyszły wybór drogi zawodowej i zapewnić studentom wszelkie dostępne narzędzia do podjęcia takiej decyzji z pełną świadomością plusów i minusów narzędzi cyfrowych. Miłośnicy nowych technologii twierdzą, że świat w pełni cyfrowy nieuchronnie nadejdzie i trudno nie przyznać im racji, obserwując dynamikę rozwoju urządzeń oraz usług. Nie można jednak nie zauważyć, że świat analogowy ciągle istnieje, ma się dobrze, a nawet staje się coraz bardziej atrakcyjnym miejscem ucieczki od technologii. W świecie cyfrowych mediów i cyfrowych gier dzieci i młodzież nadal z chęcią bawią się tradycyjnymi zabawkami, czytają książki, kontaktują się z rówieśnikami bez użycia urządzeń i grają w gry planszowe¹⁰.

Warto pamiętać jednocześnie o drugiej, pozytywnej stronie masowego dostępu do technologii cyfrowych. Wraz z rozwojem i upowszechnieniem się Internetu oraz sieciowych narzędzi komunikacji (w tym cyfrowych zasobów edukacyjnych i zdalnych form kształcenia) znacząco zwiększa się dostęp do informacji, kultury i wiedzy, a tym samym zmniejszają się obszary biedy i wykluczenia społecznego. Kwestionować można „jakość” owej informacji czy kultury w świecie dominacji „newsa” i konsumenckiej globalizacji gustów, jednak nie ma wątpliwości, że istotną wartością jest sam fakt dostępu do źródeł informacji, w przeciwieństwie do jego braku.

Opisane wyżej zjawiska sprawiają, że nie tylko jest zapotrzebowanie na cyfrową dydaktykę polonistyczną, ale nawet powinno się dla niej znaleźć szczególne miejsce w ramach nowoczesnej i pragmatycznej dydaktyki akademickiej, skoncentrowanej na kształceniu świadomych obywateli społeczeństwa sieciowego. Cyfrowa dydaktyka, realizowana w sposób pragmatyczny i powiązana z praktycznymi celami kształcenia akademickiego, może wskazać nie tylko możliwości efektywnego wykorzystania technologii cyfrowych w pracy zawodowej lub samorozwoju, ale przede wszystkim promować kulturę wysoką we wszystkich jej wymiarach – od „tradycyjnego” czytania książek po świadome uczestnictwo w cyberkulturze.

W tym kontekście bezzasadne jest zastanawianie się, czy możliwa jest współczesna polonistyka bez komputerów, natomiast konieczne wydaje się poszukiwanie dla niej najlepszego miejsca z poszanowaniem zarówno oczekiwań i możliwości studenta, jak też celów i tradycji kształcenia polonistycznego.

¹⁰ Niestety, często „cyfrowi rodzice” ofiarowują analogowemu dziecku na urodziny lub pod choinkę „cyberchoroby” w postaci tabletu lub innego narzędzia „cyfrowej zarazy”. „Cyberchoroba” jest określeniem użytym przez Manfreda Spitzera w tytule wydanej w roku 2016 książki (M. Spitzer, *Cyberchoroby. Jak cyfrowe życie rujnuje nasze zdrowie*, Dobra Literatura, Słupsk 2016). „Cyfrowa zaraza” wywodzi się z tytułu książki piątki badaczy: Zofii Agnieszki Kłakówny, Pawła Kasprzaka, Piotra Kołodziej, Adama Regiewicza i Janusza Waligóry (P. Kasprzak, Z.A. Kłakówna, P. Kołodziej, A. Regiewicz, J. Waligóra, *Edukacja w czasach cyfrowej zarazy*, Adam Marszałek, Toruń 2016).

Niniejsza książka składa się z sześciu rozdziałów. W pierwszym szczegółowemu oglądowi zostaną poddane zagadnienia związane ze współczesną dydaktyką akademicką oraz specyfiką kształcenia dorosłych – zwłaszcza w obszarze akademickiego kształcenia z wykorzystaniem technologii cyfrowych. W dalszej kolejności wskazane zostaną najważniejsze uwarunkowania akademickiej edukacji cyfrowej: globalne (cywilizacyjne: technologiczne i społeczne) oraz lokalne (szczegółowe), związane ze zmiennymi dotyczącymi uwarunkowań kierunkowych, kompetencyjnych, technologicznych, neurobiologicznych, psychologicznych i dydaktycznych, które łącznie określają miejsce i rolę technologii cyfrowych w edukacji akademickiej polonistów. Uwarunkowania te stanowią punkt wyjścia do przedstawionego w kolejnych rozdziałach zdefiniowania, scharakteryzowania, a w końcu zweryfikowania w warunkach praktycznych strategii cyfrowego kształcenia polonistów.

Rozdział drugi poświęcony został uwarunkowaniom globalnym związanym w pierwszej kolejności z technologicznymi przemianami cywilizacyjnymi oraz rolą technologii i urządzeń teleinformatycznych w życiu i nauczaniu. Dokładniejszej analizie poddano tworzące się niezwykle dynamicznie społeczeństwo informatyczne, scharakteryzowano skalę postępu informatycznego na świecie i w Polsce do roku 2017, opisano główne wyznaczniki cyfrowej rewolucji technologicznej oraz tendencje dalszego ich rozwoju. Oglądowi poddane zostały najważniejsze wyznaczniki cyfrowego świata interaktywnego, media, nowe media cyfrowe i ich wpływ na funkcjonowanie społeczeństwa – również w kontekście ich wpływu na edukację. W dalszej kolejności opisano pojęcia społeczeństwa sieciowego oraz społeczeństwa opartego na wiedzy i ich wpływ na codzienne funkcjonowanie społeczeństw XXI wieku, a zwłaszcza na edukację. Po analizie technologicznego i społecznego wymiaru przemian cywilizacyjnych omówiona została kwestia kompetencji XXI wieku uznawanych za niezbędne do funkcjonowania obywateli w realiach społeczeństwa informacyjnego i cyberprzestrzeni. W kolejnym podrozdziale, zatytułowanym „Technologie, media i nowe media w edukacji”, opisano relację pomiędzy technologiami cyfrowymi, przemianami społecznymi a edukacją. Ich wzajemne relacje przedstawiono szeroko (w kontekście ogólnie rozumianej edukacji), jak też w węższym wymiarze, skupiając się na technologicznym kształceniu akademickim, a zwłaszcza w zakresie nauczania polonistów. Opisane zostały najważniejsze etapy wprowadzania technologii do szkół i uczelni wyższych w XX wieku. Podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, jak ta relacja (a raczej nieustający napór technologii na obszar edukacji) kształtować się będzie w ciągu najbliższych dziesięcioleci – w ramach globalnej komunikacji sieciowej i sztucznej inteligencji. Przedstawiono różne strategie łączenia nauczania z technologią ze szczególnym wyróżnieniem współczesnego, pragmatycznego podejścia do tego zagadnienia. W związku z tym, że kluczową rolę przypisuje się w tej pracy narzędziom sieciowym, uwaga została skoncentrowana na dokładniejszym opisanu kompleksowych metod i narzędzi sieciowych (CMS, LMS, LCMS, środowiska

kształcenia mieszanego, zdalne systemy zarządzania uczelniami). Przedstawiono pozytywne relacje między technologią i edukacją, ale także relacje negatywne, zaburzające i zakłócające proces kształcenia.

Uniwersytet, będący jednym z najważniejszych ośrodków prowadzenia innowacyjnych badań naukowych oraz kształcenia klasy średniej dla nowoczesnych społeczeństw postindustrialnych ery wiedzy, nie jest i nie będzie już nigdy wolny od technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz wężej postrzeganych narzędzi informatycznych. W ostatnim z podrozdziałów części teoretycznej niniejszej książki uwaga poświęcona została więc uniwersytetowi: głównym przemianom modelu, wizji i celów kształcenia uniwersyteckiego na przełomie tysiącleci, dokumentom programowym kształtującym współczesną rzeczywistość naukowo-dydaktyczną, deklaracji bolońskiej i jej wpływowi na działanie europejskich uczelni wyższych, ramom kwalifikacji, kompetencjom kluczowym oraz wpływowi technologii na funkcjonowanie uniwersytetu jako ważnej instytucji życia społecznego kraju. Pokróćce przedstawione zostały warunki praktycznej realizacji kształcenia z wykorzystaniem technologii informatycznych i sieciowych w ramach kształcenia studentów polonistyki. W podsumowaniu tej części książki udzielona została odpowiedź na pytanie, jaka jest wizja i miejsce dla uniwersytetu w realiach społeczeństwa informacyjnego oraz jak może ewoluować w najbliższych dziesięcioleciach

W rozdziale trzecim książki omówione zostały lokalne uwarunkowania szczegółowe, które w sposób bezpośredni wpływają na proces kształcenia z wykorzystaniem technologii cyfrowych w nauczaniu polonistycznym. Jako pierwsze omówiono podstawowe dla kształcenia dla wybranego kierunku studiów ich uwarunkowania kierunkowe, związane z teoretycznym oraz praktycznym wymiarem kierunku filologia polska. Za przykłady posłużyły aktualne opisy kierunkowe dla studiów polonistycznych realizowanych w Instytucie Filologii Polskiej na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu. Następnie opisano uwarunkowania kompetencyjne, związane z przygotowaniem absolwenta szkoły ponadgimnazjalnej wybierającego kierunek polonistyczny w zakresie kompetencji komunikacyjnych, językowych i cyfrowych, oraz główne kompetencje zawodowe związane z nowoczesnymi technologiami, które oferowane są w ramach studiów polonistycznych na UAM w Poznaniu. W dalszej części rozdziału trzeciego książki opisano główne współczesne uwarunkowania technologiczne cyfrowego kształcenia akademickiego oraz warianty prowadzenia dydaktyki cyfrowej, a zwłaszcza: nauczanie wspomagane cyfrowo, nauczanie zdalne oraz nauczanie hybrydowe lub, inaczej, mieszane lub komplementarne. Każdy z wymienionych wyżej wariantów w inny sposób organizuje zajęcia z wykorzystaniem technologii, charakteryzuje się specyficznymi dla siebie formami prowadzenia zajęć oraz różną efektywnością, zależną od tematu i celu zajęć, specyfiki grupy, metod pracy. Wszystkie wymienione zmienne oraz ich wpływ na efektywność dydaktyczną każdego z wariantów zostaną zaprezentowane na podstawie opisanych w literaturze przedmiotu badań oraz niepublikowanych badań własnych.

W dalszej kolejności scharakteryzowane zostały uwarunkowania neurobiologiczne i psychologiczne nauczania, które umożliwiają określenie najważniejszych czynników zwiększających i zmniejszających efektywność nauczania. Czynniki te zestawiono z wymienionymi wcześniej uwarunkowaniami technologicznymi i najpopularniejszymi wariantami prowadzenia zajęć dydaktycznych z wykorzystaniem technologii cyfrowych. W ten sposób opisano efektywność dydaktyczną tych narzędzi zarówno w świetle badań neurobiologicznych, jak i dominujących koncepcji psychologicznych nauczania: behawioralnej i konstruktywistycznej. Omówione zostaną także najnowsze koncepcji nauczania bezpośrednio powiązane z praktycznym wykorzystaniem technologii cyfrowych: akonstrukcjonizm oraz koncepcja projektowo-programistyczna Seymoura Paperta.

W rozdziale czwartym dokonano analizy efektywności mediów i technologii cyfrowych z uwzględnieniem wpływu opisanych w rozdziale drugim i trzecim uwarunkowań (ze szczególnym uwzględnieniem uwarunkowań kierunkowych, organizacyjnych i neurobiologicznych). Wskazane zostały główne globalne i lokalne czynniki sprzyjające tworzeniu warunków podnoszących efektywność kształcenia z wykorzystaniem technologii cyfrowych. Zaprezentowano najważniejsze wytyczne tworzenia optymalnych warunków sprzyjających efektywnemu nauczaniu z wykorzystaniem nowych mediów i technologii cyfrowych. Za przykłady posłużyły wyniki badań dotyczących mediów interaktywnych i technologii sieciowych prowadzonych na całym świecie z ostatnich lat, jak również wykorzystano badania własne autora nad efektywności multimediów i technologii sieciowych prowadzone na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu od roku 2004 do 2016. Pod uwagę wzięto również doświadczenia autora z lat 1996–2004, w trakcie których zrealizował on i wyprodukował kilkanaście podręczników i programów multimedialnych do nauczania szkolnego.

W rozdziale piątym przedstawiono najważniejsze sieciowe narzędzia cyfrowego kształcenia wraz z przykładami praktycznych form ich wykorzystania w dydaktyce akademickiej. W pierwszej kolejności scharakteryzowano najprostsze narzędzia sieciowe wspierające edukację, którymi są narzędzia CMS (*Content Management System*) – między innymi Joomla, WordPress, Drupal i inne. Kolejnymi reprezentantami popularnych na uczelniach wyższych narzędzi są narzędzia LMS (*Learning Management System*) i LCMS (*Learning Content Management System*) – w szczególności opisano reprezentujący tak zwane „wolne oprogramowanie” i najpopularniejszy na uczelniach wyższych całego świata system Moodle.

W rozdziale szóstym i ostatnim, zatytułowanym „Praktyka cyfrowego kształcenia polonistów” przedstawiono wieloletni program modernizacji poznańskiej polonistyki wokół Serwisu Edukacji Interaktywnej WFPiK UAM w Poznaniu www.e-polonistyka.amu.edu.pl. W ramach tego programu stworzony został rozbudowany portal edukacyjny na platformie Moodle, zawierający ponad 100 interaktywnych kursów stworzonych dla większości zajęć kierunkowych, specjalizacyjnych oraz fakultatywnych prowadzonych w Instytucie Filologii Polskiej UAM w Poznaniu. Opisano najważniejsze cechy i funkcje środowiska nauczania Moodle, które zostało dostosowane do kształcenia

polonistów. Scharakteryzowano najważniejsze zastosowania i wykorzystywane narzędzia informatyczne, główne formy i metody wykorzystywania platformy na zajęciach dydaktycznych dla studentów polonistyki. W ramach opisu modelu organizacji zajęć z wykorzystaniem platformy zaprezentowano trzy najefektywniejsze strategie: zadań, projektów badawczych oraz pracy twórczej. W ramach studiów przypadku przedstawiono trzy realizowane z wykorzystaniem platformy przedmioty: „Edukacja naukowo-informatyczna”, „Organizacja i zarządzanie w wydawnictwie” oraz „Laboratorium mediów”. Każdy z kursów opisano od fazy zapisania się studentów po otrzymanie przez nich zaliczenia, omówiono stosowane rozwiązania informatyczne, metody pracy, przykładowe ćwiczenia. Wszystkie wymienione kursy zostaną także omówione pod kątem ich efektywności dydaktycznej.

Zamknięciem całości będzie podsumowanie, w którym przedstawiono strategię akademickiego kształcenia cyfrowego polonistów uwzględniającą wymienione wyżej uwarunkowania oraz wypracowane na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu modele i formy organizacji zajęć z wykorzystaniem technologii cyfrowych na kierunku filologia polska. W ramach konkluzji przedstawiono wpływ uwarunkowań globalnych i lokalnych dydaktyki akademickiej na efektywność kształcenia polonistów z wykorzystaniem technologii cyfrowych.

Jak widać z przedstawionej struktury książki, relacje między polonistycznym kształceniem uniwersyteckim a narzędziami informatycznymi i technologią informacyjno-komunikacyjną, a ściślej związkami między metodami a specyfiką kształcenia uniwersyteckiego w realiach społeczeństwa informacyjnego, stanowiąc będą główny jej temat.

Podstawowym celem poznawczym w niniejszej książce jest analiza działań dydaktycznych w szkolnictwie wyższym w realiach dynamicznego rozwoju technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz powstania społeczeństwa informacyjnego i wyzwań z nim związanych (w zakresie kompetencji kluczowych, rynku pracy, aktywności społecznej i kulturalnej absolwentów studiów polonistycznych).

W zakresie celu badawczego przedstawione zostały badania dotyczące funkcjonowania Serwisu Edukacji Interaktywnej Moodle, działającego na Wydziale Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu. W szczególności dotyczy to obserwacji, badań empirycznych, ilościowych i jakościowych prowadzonych w ramach prowadzenia obowiązkowych przedmiotów „Edukacja naukowo-informatyczna”, „Organizacja i zarządzanie w wydawnictwie” oraz „Laboratorium mediów” w warunkach realnego toku studiów na kierunku filologia polska oraz media internetowe i widowiska od roku 2010 do roku 2017. W zakresie przeprowadzonych badań mieści się badanie kompetencji informatycznych i informacyjno-komunikacyjnych studentów, analiza ich pracy w trzech różnych wariantach (zajęcia trakcyjne w sali dydaktycznej, kształcenie hybrydowe lub tak zwane mieszane, kształcenie zdalne), ocena realizowanych przez nich ćwiczeń warsztatowych i testów oceniających opanowanie wiedzy teoretycznej. W książce zaprezentowane zostaną również wyniki badań ankietowych przeprowadzo-

nych w latach 2010–2014 wśród pracowników naukowo-dydaktycznych WFPiK w zakresie ich preferencji dotyczących form prowadzenia zajęć. Zacytowane zostaną także istotne dla kształcenia akademickiego wyniki przeprowadzonych w latach 2006–2007 badań efektywności dydaktycznej e-podręcznika języka polskiego do liceum w zakresie czytania i interpretacji tekstów kultury.

Na podstawie wypracowanych przez autora w latach wcześniejszych wniosków związanych z praktycznym wykorzystaniem dydaktycznych narzędzi informatycznych i ich efektywności w realnych warunkach kształcenia licealnego (zob. *Multimedia w nauczaniu polonistycznym*¹¹) przyjmuje się założenie, że tylko silnie związane z istniejącą praktyką dydaktyczną narzędzia cyfrowe przyczyniają się do poprawnej (niezakłóconej) realizacji założonego programu nauczania i zwiększenia tym samym efektywności kształcenia. Założenie to powinno premiować wszystkie te metody, które wspierają tradycyjnie prowadzone zajęcia technologiami cyfrowymi (na przykład kształcenie hybrydowe) i odwrotnie – deprecjonować rozwiązania zmierzające do wyeliminowania lub zastąpienia kształcenia bezpośredniego kształceniem cyfrowym (na przykład pełne kształcenie zdalne). Hipotezę tę opiera się na wynikach badań prowadzonych w latach 2004–2007 nad hybrydowym podręcznikiem języka polskiego do liceum, które wykazały, że najlepszą efektywność dydaktyczną osiągają narzędzia informatyczne zakładające odpowiednio i celowo dobrane środki techniczne, które są ściśle powiązane z istniejącym i stosowanym w tradycyjnym kształceniu programem nauczania. Ważnym warunkiem jest również włączanie technologii zaspokajających realne potrzeby nauczyciela (nauczyciel szuka technologii), nie zaś odwrotnie – zmuszanie nauczyciela do wykorzystywania narzędzi technologicznych, które, w jego mniemaniu, nie wnoszą zbyt wiele do procesu kształcenia (technologie modyfikują proces dydaktyczny). Kolejnym istotnym warunkiem poprawnej konstrukcji hybrydowego systemu kształcenia jest założenie, że zajęcia dydaktyczne można przeprowadzić w dowolnym, dogodnym dla nauczyciela i uczących się trybie zarówno z wykorzystaniem technologii, jak i bez nich. Opisane wyżej założenia zostaną zweryfikowane przez poddanie badaniom w warunkach dydaktycznych trzech wymienionych wcześniej kursów zamieszczonych w Serwisie Edukacji Interaktywnej WFPiK UAM w Poznaniu.

W ramach założonej pracy badawczej postawiono następujące pytania:

Jak technologia wpływa na proces kształcenia w szkole wyższej (jak wpływa na uczestników procesu, czynniki organizacyjne i warsztat)?

Jak efektywnie i pragmatycznie korzystać z technologii w kształceniu akademickim?

Jak efektywnie wykorzystywać technologie dla rozwoju kompetencji studentów (w zakresie ogólnego wykształcenia humanistycznego, kompetencji kierunkowych oraz zawodowych)?

¹¹ M. Wobalis, *Multimedia w nauczaniu polonistycznym. Opis modelu hybrydowego e-podręcznika języka polskiego do liceum i badanie jego efektywności dydaktycznej w szkole*, Poznańskie Studia Polonistyczne, Poznań 2011.

Głównym celem praktycznym zaprezentowanych rozważań jest opracowanie spójnej strategii cyfrowego, akademickiego kształcenia polonistów, zakładającego wypracowanie łatwych do wdrożenia modeli zastosowania narzędzi informatycznych i informacyjno-komunikacyjnych w realnym kształceniu studentów lub pozasystemowym kształceniu osób dorosłych. Modele te zostały opracowane na podstawie istniejących rozwiązań i technologii, wykorzystywano także zestawy sprawdzonych w praktyce form i metod z powodzeniem stosowanych od roku 2010 w Serwisie Edukacji Interaktywnej Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu.